

SPECIALPEDAGOGIK FÖR ALLA

- EN STUDIE OM INKLUDERING AV BARN I
BEHOV AV SÄRSKILT STÖD

Grundnivå
Pedagogiskt arbete

Christopher Jönsson
Alexandra Wiktorsson

2018-FÖRS-G67

HÖGSKOLAN I BORÅS

Program: Förskolläraryrket

Svensk titel: Specialpedagogik för alla – En studie om inkludering av barn i behov av särskilt stöd

Engelsk titel: Special pedagogic for all – A study on including children in the need of special support

Utgivningsår: 2017

Författare: Christopher Jönsson/Alexandra Wiktorsson

Handledare: Susanna Cadham

Examinator: Dennis Beach

Nyckelord: Förskola, specialpedagogik, inkludering, barn i behov av särskilt stöd, specialpedagogiskt material, inomhusmiljö

Sammanfattning

Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur förskollärare och specialpedagoger beskriver arbetet för att uppnå en inkluderande miljö i förskoleverksamheten där det finns barn i behov av särskilt stöd.

Inledning

Studien fokuserar på hur barn i behov av särskilt stöd inkluderas i de verksamheter där förskollärare och specialpedagoger intervjuats. Förskolan ska erbjuda alla barn en inkluderande miljö, oavsett kön, etnisk tillhörighet och pedagogiska behov. Frågor har riktats till såväl förskollärare och specialpedagoger på hur de gör för att barn i behov av särskilt stöd inkluderas.

Metod

Metoden som använts är halvstrukturerade intervjuer vilket innebär att de medverkande får stort utrymme att berätta utifrån specifika intervjufrågor. Totalt har fyra förskollärare och tre specialpedagoger från två kommuner medverkat i studien.

Resultat

Samtliga verksamheter som besökts försöker arbeta utifrån ett inkluderande synsätt. När behovet finns kontaktar de en specialpedagog som handleder pedagogerna i deras arbete med barngruppen. Det har framkommit att samtliga medverkande är nöjda över tillgången av specialpedagogiska material som till exempel bildstöd och tecken som stöd. Det som upplevs saknas är mer utbildad personal samt vidare utbildning kring specialpedagogik.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
Syfte.....	1
Frågeställningar.....	1
Relevanta begrepp	1
Specialpedagogik.....	2
Inkludering.....	2
Barn i behov av särskilt stöd.....	2
BAKGRUND	2
Inkludering.....	2
Förskolans inomhusmiljö.....	4
Sociokulturell teori i relation till specialpedagogik.....	5
METOD	6
Intervju som kvalitativ metod.....	6
Urval.....	6
Forskningsetiska principer.....	7
Genomförande.....	7
Analys.....	8
RESULTAT	9
Tillgång till specialpedagogiskt material och resurser.....	9
Specialpedagogiska material.....	10
Inkludering.....	11
Förskolans inomhusmiljö.....	11
Sammanfattning.....	13
DISKUSSION	13
Slutsats.....	15
Metoddiskussion.....	16
Reliabilitet och validitet.....	16
Didaktiska konsekvenser.....	17

Konsekvenser resultatet av studien kan få i praktiskt arbete	17
Vidare forskning.....	18
Lästips	18
Bilaga 1 Intervjufrågor förskollärare	
Bilaga 2 Intervjufrågor specialpedagog	
Bilaga 3 Missivbrev	
Bilaga 4 Analysschema	

INLEDNING

En viktig del i förskolans ansvar är att alla barn ska få känna sig delaktiga och trygga. I *Läroplan för förskolan* (Lpfö 98 rev.16, s. 4) står det skrivet att förskolan ska arbeta för alla barns utveckling och att förskolan ska lägga grunden för barns demokratiska värderingar. Kränkande behandling och diskriminering får inte förekomma. Barn med funktionshinder får alltså inte exkluderas ur förskolans verksamhet. Det framhålls även att ett av förskolans syften är att främja barns förmåga till empati och respekt för människors olikheter.

För att förskolan ska kunna uppfylla de kriterier som står i de olika styrdokument, så som skollagen och läroplanen, menar Lundin (2017, ss. 17-18) att all förskolans personal, pedagoger, kökspersonal och förskolechef med flera, bör få utbildning gällande neuropsykiatriska funktionshinder för att alla på så sätt ska kunna hantera situationer där konflikter lätt kan uppstå. Vidare pekar Lundin (ss. 19-20) på vikten av att få elever och barn att se styrkan i varandras olikheter. Att ha en diagnos ska inte ses som något negativt och förskolan bör sträva efter att neutralisera genom att till exempel döpa om begreppet funktionsnedsättning till funktionsuppsättning. Pedagogerna bör se barns olikheter som något positivt då det bidrar till en fungerande gruppdynamik.

Björk-Åkesson (2009, s. 18) betonar att förskolan har en skyldighet att erbjuda särskilt stöd för de barn som har behov av det. Förskolan ska erbjuda barn en stabil grund för lärande och utveckling för framtida utmaningar i såväl skola som samhället. Genom kommunikation och medvetenhet ska alla barn behandlas likvärdigt och utveckla en förmåga att förstå sina och andras värderingar.

Utbildningen på förskolläraprogrammet har inspirerat oss till detta undersökningsområde, då iakttagelser har gjorts av hur pedagoger arbetar för att främja likabehandling och samverkan i de olika barngrupperna. Det har skett med olika typer av stöd så som bildstöd eller tecken som stöd, via förändring av förskolans inomhusmiljö samt genom fortsatt utbildning för personal gällande de specifika behov som barnen haft.

Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur förskollärare och specialpedagoger beskriver arbetet för att uppnå en inkluderande miljö i förskoleverksamheten där det finns barn i behov av särskilt stöd.

Frågeställningar

- Hur beskriver förskollärare tillgången till specialpedagogiska material och personalresurser och vilka specialpedagogiska material finns
- Hur beskriver dem sitt arbete för att anpassa verksamheten till hela barngruppen?
- Hur beskriver specialpedagoger och förskollärare inkludering av barn i behov av särskilt stöd?
- Hurde hur inomhusmiljön anpassas för barngrupper där det finns barn i behov av särskilt stöd?

Relevanta begrepp

Nedan följer kortfattade definitioner på begrepp som är relevanta för studien. Begreppsdefinitionerna är tagna från författare vars beskrivningar överensstämmer med hur begreppen används i denna studie.

Specialpedagogik

Björk-Åkesson (2013, s. 22) beskriver specialpedagogiken som ett flervetenskapligt kunskapsområde. Specialpedagogiken hämtar kunskap ur pedagogik, sociologi, medicin och psykologi. I kort handlar specialpedagogik om att alla barn har rätt till lärande utifrån sina egna förutsättningar och behov.

Inkludering

Barow (2013) använder begreppet inkludering som en definition av att undervisning ska ske på ett sätt så att alla kan delta i den. Det handlar om att olikheter värdesätts och att skolmiljön erbjuder goda möjligheter till lärande.

Barn i behov av särskilt stöd

Sandberg och Norling (2009, ss. 37-38) menar att barn i behov av särskilt stöd delas in efter olika kriterier. Dessa är barn med en utvecklingsstörning, rörelsehinder, syn- och hörselhandikapp, barn med medicinska handikapp som allergier, eksem, epilepsi, diabetes med flera och barn med språkhandikapp. När det gäller barn i förskoleåldern är det främst förskolepersonal och vårdnadshavare som avgör om ett barn är i behov av särskilt stöd.

BAKGRUND

I följande stycke presenteras tidigare forskning inom specialpedagogik och inkludering på förskolor i Sverige och USA. I valet av material har vi utgått från vårt syfte och i slutet av avsnittet kommer en kort sammanfattning av samtliga skrifter.

Inkludering

Lundqvist, Allodi Westling och Siljehag (2015) skriver om inkludering i svenska förskolor utifrån barn i behov av särskilt stöd. Ett annat sätt att beskriva inkludering i förskolan är "en förskola för alla". De har observerat barngrupper i vanliga förskolor och specialförskolor, intervjuat förskolepersonal och delat ut frågeformulär. Totalt har 57 barn på åtta förskolor ingått varav 17 varit i behov av särskilt stöd. Två typer av förskolor har undersökts. Den ena innebär att förskolorna har tagit in barn med olika funktionsvariationer medan den andra innebär förskolor där barnen i behov av särskilt stöd har haft samma funktionsvariation. I en inkluderande förskola ska ingen lämnas utanför. Författarna pekar på hur viktigt det är att alla barn får en chans att delta aktivt i samma aktiviteter. Detta gäller för så väl barn med som utan funktionsvariationer. Ett inkluderande arbetssätt främjar rättvisa och lägger grunden för ett välkomnande och icke-diskriminerande samhälle.

En skillnad som upptäcktes mellan de specialiserade förskolorna och de vanliga, enligt Lundqvist, Allodi Westling och Siljehag (2015), var att de specialiserade hade tilldelats mer resurser för sin verksamhet. I de vanliga verksamheterna hade pedagogerna svårare för att tillfredsställa alla barns behov då det till exempel var lägre personaltäthet. Något som kan vara svårt att få tid till på en vanlig förskola är en-till-en-undervisning, vilket ofta kan vara fördel för barn i behov av särskilt stöd. Det finns enligt författarna ett stort behov av mer resurser för att kunna garantera en inkluderande verksamhet. En förskola av hög kvalitet anses viktig för barns sociala utveckling samt tidiga utbildning. Det är därför problematiskt när resurserna inte räcker till för att tillfredsställa verksamheten i förskolan. En förskola med lägre resurser riskerar att inte kunna erbjuda en bra pedagogisk miljö för såväl barn med särskilda behov eller de övriga barnen i samma verksamhet. Det behövs en förbättring av kvalitet i förskolan för att alla barn ska kunna känna sig inkluderade. En trolig faktor gällande kvalitén i vissa av de medverkande förskolorna kan ha varit att pedagogerna deltagit i särskilda utbildningar när ett

barn med funktionsvariationer börjat i verksamheten, vilket i så fall innebär att tillgången till utbildning för pedagoger är en viktig faktor för att skapa en inkluderande förskola.

I sin avhandling har Melin (2013 ss. 1-3) skrivit om social delaktighet och gemenskap utifrån barn med och utan Downs Syndrom. Hon menar att det finns utanförskap i förskolan trots att det inte syns i dokumentationen som vårdnadshavare får ta del av. Barn som inte får ta del av andra barns lek eller barn som ofta flyttar och inte får behålla sina kamratrelationer ofta tenderar att leka mer med vuxna än med andra barn. Att leka med vuxna är inte samma sak och både pedagoger och vårdnadshavare har ett ansvar att hjälpa barn att komma in i gemenskapen med andra barn. Vidare pekar Melin (ss. 4-5) på att barns delaktighet är ett begrepp med flera meningar. Det handlar bland annat om sociala aspekter och när människor interagerar. Delaktighet är ett nyckelbegrepp inom både handikapps- och barnpolitiken och finns med i både förskolans och skolans läroplaner. Delaktighet kan ses som en norm gällande social rättvisa och syftar bland annat till att minska utanförskap i samhället. Det handlar således om inkludering och många forskare har undersökt begreppets mening.

I förskolan ska alla barn ha rätt att vara delaktiga och ha inflytande över verksamhetens olika projekt och Melin (2013, ss. 15-17) framhåller inkludering och exkludering som delar av social delaktighet. Det handlar om vad som sker i sociala processer i specifika kontexter. Barn föds in i en värld där värderingar och social och kulturella normer redan format samhället. Barn påverkas av sina föräldrar, kamrater och omsorgsgivare som i sin tur är influerade av sina normer och värderingar. Författaren betonar vikten av att inte se barn som formbara objekt utan som aktörer, kapabla att forma sig själva, sina relationer samt sina normer. Vidare beskriver Melin (s. 18) hur alla har ett behov av att tillhöra, att vara sedd, hörd och delaktig. Människor hade inte kunnat dela med sig av känslor och tankar om den sociala delaktigheten inte fanns. Delaktigheten är en grund för att gemenskap ska kunna skapas. I studien har delaktighet för barn med Downs Syndrom observerats och resultatet har bland annat visat på hur olikheter mellan människor kan leda till svårigheter i förskolan. Mötet mellan människor som är olika kan leda till att "självets" normer utmanas av den "andra", som ses som annorlunda. När ett sådant möte sker kan det ha två konsekvenser. Antingen öppnar sig "självet" och försöker förstå, eller så försöker "självet" trycka ner och förstöra den "andra". Det blir alltså antingen inkludering eller exkludering. Förskolans förhållningssätt till inkludering är avgörande då det är en del av den sociala miljön som barn växer upp i. om förskolans anda är att vara öppen och välkomnande, skapar det ramar för hur barnen hanterar olikheter på ett bra sätt.

Trots att delaktighet är så viktigt påvisar Melin (2013, s. 183) att begreppet i sig sällan används i vardagligt tal. Istället säger man kanske "Jag fick en inbjudan" eller "de ville inte att jag skulle vara med". Den sociala delaktigheten finns eller saknas antingen begreppet uttrycks specifikt eller inte. När barnkonventionen kom 1989 blev barns delaktighet ett politiskt begrepp. Det är till för att stärka barns rättigheter i samhället. Då begreppet omfattar flera olika tankegångar i både forskning och politik kan det behövas en bättre definition av vad delaktighet innebär. Melin beskriver tre huvudperspektiv som är "delaktighet i rollen som medborgare", "delaktighet i kontrollen av det egna livet" samt "delaktighet i vardagslivet". Om man utgår från ett barnperspektiv innebär dessa att barn ska få vara med att fatta offentliga beslut och ha inflytande i samhället, få vara med att fatta beslut om det egna livet samt innebär det social och individuell delaktighet. Barn ska alltså precis som vuxna få känna sig engagerade i livsuppgifter och uppleva tillhörighet i gemenskap med andra. Melins (s. 186) resultat visar hur förskolors arbetslag skapar sociala strukturer där man ser barn antingen som snarlika med snarlika behov eller som olika med olika behov. Om barn ses som snarlika anpassas aktiviteterna på ett sätt som passar alla. Om barnen istället ses som olika delas de ofta in i grupper för att på så sätt

kunna uppfylla de olika behoven. Vidare skriver Melin (s. 190) om hur barn med Downs Syndrom har kategoriserats på olika förskolor. På de flesta förskolor har dessa barn ansetts behöva en annan typ av omsorg än andra och de har segregerats från gruppen vid flera tillfällen. Dock fanns det en förskola i undersökningen som såg alla barn som snarlika, vilket innebar att barn med Downs Syndrom inte har kategoriserats bort utan deltagit i samma aktiviteter som de andra barnen. På den här förskolan får barnen gemensamma upplevelser vilket Melin menar att det lägger grunden för delaktighet. Konklusionen av Melins studie innebär att pedagogers syn på barn i behov av särskilt stöd avgör om de får möjlighet till social gemenskap.

Förskolans inomhusmiljö

Gallagher och Lambert (2006) skriver om samband mellan kvalitén i klassrum och antalet barn i behov av särskilt stöd och hur detta påverkar verksamheten. De beskriver hur inkludering är både en filosofi och ett praktiserande av uppmuntran för barn med funktionsnedsättningar. Författarna talar om "Head Start", ett program från regeringen i USA som är till för att stödja förskolor i deras inkluderande arbete med barn i behov av särskilt stöd, för att erbjuda dessa en god start före grundskolan. Forskare i "Head Start" har utfört studier för att komma fram till hur man kan främja arbetet i hela barngruppen för att barnen sedan ska få ett bättre resultat i skolan. Denna forskning har bland annat bevisat hur viktig skolans kvalitet är för barns tidiga utveckling. Delar av klassrummet som undersökts har varit dynamik, strukturen, föräldrars medverkan, administrationen och pedagogernas karaktärsdrag. En av tjänsterna som erbjuds av "Head Start" är utbildning för pedagoger. Resultatet av studien har visat att vårdnadshavare till barn med funktionsnedsättningar anser att deras barn är mer destruktiva än andra och att de är svårare att hantera medan pedagoger inte sett dem som extra stökiga i klassrummet jämfört med andra barn i samma utvecklingsfas. Dock har dessa barn ofta lägre betyg i ämnen som språk, matematik och andra teoretiska ämnen. En anledning som Gallagher och Lambert lyfter fram kan vara att barn utan särskilda behov ofta får mer uppmärksamhet och tid av lärarna. En annan slutsats är att klassrum med färre barn med funktionsnedsättningar associeras ofta med positiva affekter gällande barns utveckling. Konklusionen i artikeln är att inkludering kan leda till fördelar för alla barn men det behövs mer studier kring ämnet för att få ännu bättre resultat. Det saknas bland annat kunskap om hur resurser kan utnyttjas för att optimera kvalitén för alla barn i förskola och skola.

Laike (1997) har liksom Gallagher och Lambert lagt stort fokus på inomhusmiljön. I sin undersökning har han observerat hur förskolors miljö påverkar barns känslor och beteende. Nio förskolor och totalt 74 barn har deltagit i studien. Författaren nämner att förskolans fördelar medför bland annat sociala färdigheter och att barn lär sig att identifiera olika uppgifter. Så som förskolan ser ut idag är ett resultat av kommunikation kollegor emellan, mellan pedagogerna och barnen samt förskolan och vårdnadshavare. Utifrån artikeln är det den sociala miljön på förskolor som leder till hur barns sociala förmåga utvecklas. Olika studier som Laike utgått från har visat att låg bemanning på förskolor ökar stressen hos barn. Även större barngrupper på små ytor kan leda till sociala problem hos barn. Laike menar att om en förskolas miljö är mer avslappnad tenderar barnen att bli mer samarbetsvilliga än om miljön hade varit det omvända. De flesta studier som tidigare genomförts på området miljö och stress, har haft fokus på vuxna. Laikes studie har istället inriktat sig mot barns emotionella och fysiska påverkan av förskolemiljön. Resultatet av Laikes studie visar att de flesta förskolor har en bemanning på 2,75 vuxna per 15 barn. Då alla förskolor som deltagit befinner sig i samma kommun har alla haft samma mål gällande bemanning, omvårdnad och lärande. Den sociala intensiteten har visat sig vara medel till hög på samtliga förskolor och relationer mellan individer har beskrivits som stabila, vuxna och barn bemöter varandra med vänlighet. Av de 74 observerade barnen visade 11 upp tecken på stress. De olika miljöerna som undersökts har beskrivits som behagliga, medel

och mindre behagliga. Undersökningen har bland annat gått ut på att se om det finns skillnad i barnens beteende beroende på vilken av dessa miljöer de befunnit sig i och ingen skillnad kunde ses. Det har istället varit den sociala miljön som skiljt förskolorna åt.

Viktiga slutsatser hos Laike (1997) är att de flesta förskolor haft en behaglig fysisk miljö och öppen planlösning. Förskolorna har överlag varit välbalanserade, det vill säga varken monotont och tråkigt eller kaotiskt och stressigt. Analysen av miljöns inverkan avslöjade en faktor, nämligen att enighet påverkade barns aktivitet. Barnen har även visat mer positiva beteende när det visat sig vara en god enighet på förskolan. Viktigt att ha i åtanke är att miljöerna oftast är utvecklade av pedagogerna. Både den fysiska samt den sociala miljön spelar en stor roll för barns enighet och uppförande på förskolan.

Sammanfattning

De två första texterna, av Lundqvist, Allodi Westling och Siljehag (2015) samt Melin (2013), handlar främst om hur barn i behov av särskilt stöd inkluderas eller exkluderas beroende på förskolans pedagoger och resurser. I de två sistnämnda artiklarna ligger fokus på miljöns inverkan på barn i förskolan. Gallagher och Lampert (2006) skriver om ett regeringsprogram som syftar till att barn i behov av särskilt stöd ska inkluderas och hur man kan anpassa miljön efter dessa. I Laikes (1997) text kan man läsa om hur förskolans miljö påverkar barns beteende och känslor. Båda har alltså att göra med förskolans miljö, både den psykiska och den fysiska. En gemensam faktor hos alla fyra texterna är att det handlar om barns inflytande och delaktighet i verksamheten samt vilka resurser de har tillgång till.

Sociokulturell teori i relation till specialpedagogik

Den sociokulturella teorin handlar enligt Säljö (2000, s. 66) om att människan lär och utvecklas i samspel med andra. Människor vill förstå hur omvärlden fungerar och hur andra människor tänker vilket drar oss till att kommunicera med andra och tillsammans med andra byggs våra erfarenheter. För barn sker lärandet mest inom lek eller liknande både hemma och i förskolan. Vidare nämner Säljö (ss. 122-123) hur skolans kommunikativa perspektiv har en viktig roll i samhället att hjälpa barn utveckla sociala och kognitiva kunskaper. Det är även viktigt att barnen själva får delta i skapandet av den egna individen. Vygotskij (1995, s. 37) betonar att varje individ skapas av dennes miljö och omgivning. Hur enskild en individ än är behöver den ändå delta i sociala sammanhang. Detta kan till exempel innebära att det specialpedagogiska materialet finns till för att underlätta för alla barn i sociala interaktioner.

I den sociokulturella teorin är redskap en viktig term som har flera betydelser, bland annat kan det innebära språkliga, fysiska och tekniska resurser. Några sociokulturella redskap som nämns är utvecklade för att underlätta i vardagen, så som traktorn som underlättar för bonden och grävskopan som används i byggen. Människan lär och tillägnar sig kunskaper för att utföra olika uppgifter (Säljö 2000, ss. 20-21).

Bråten och Thurmann-Moe (1998, s. 104) menar att Vygotskijs utvecklingsteori handlar om att barn föds som sociala varelser till skillnad från traditionella teorier där det sociala är något som utvecklas efter hand. Ett samspel mellan barnet och dess omgivning ses som grunden till utveckling. Ett barns utveckling påverkas, förutom av det sociala, av den miljö barnet befinner sig i. Samarbete med andra och en social miljö kan hjälpa barn att utveckla problemlösningstrategier som leder till högre mentala processer. I den sociala interaktionen ses språket som viktigt. I relation till specialpedagogik kan språket ses som mer än bara det verbala språket. Vygotskij (1995, s. 22-23) menar att tecken och bilder grundar sig i våra emotionella tankar där alla människor har ett gemensamt känslomässigt språk. Ett exempel på

detta kan vara att i varje känsla och tanke kan symboliseras i en gemensam bild eller tecken som alla kan relatera till men ur olika perspektiv grundade i varje människas erfarenhet.

För att sätta den sociokulturella termen redskap i relation med specialpedagogik kan man tänka sig de olika redskap som finns på förskolor. Exempel på dessa kan vara att använda tecken eller bilder som stöd. Genom att använda dessa stöd inte enbart för de barn som har behovet av dem så kan man anpassa dem för alla barn i verksamheten. På så sätt kan strukturen finnas där för alla och barnen lär sig det tillsammans och ett samspel skapas mellan barnen.

METOD

I avsnittet presenteras valet av metod samt hur studien genomförts gällande insamling av empiri och hur analysarbetet gått till.

Intervju som kvalitativ metod

Den valda metoden för studien var halvstrukturerade intervjuer som genomförts i två olika kommuner. De medverkande i studien har varit fyra förskollärare och tre specialpedagoger. Vanligen betraktas halvstrukturerade intervjuer som en kvalitativ metod. Då undersökningens syfte är att undersöka hur förskollärare och specialpedagoger beskriver arbetet för att uppnå en inkluderande miljö i förskoleverksamheten där det finns barn i behov av särskilt stöd, anser vi metoden som lämplig. Lantz (2013, s. 43) menar att öppna intervjuformer, som halvstrukturerade intervjuer, ger den medverkande rum att beskriva det aktuella ämnet utifrån vad denne själv anser viktigt. Lantz (s. 49) menar även ostrukturerade intervjuer passar när man har få deltagare och strukturerad intervju fungerar om antalet deltagare är stort. Halvstrukturerad intervju har valts som metod för att lyfta fram några pedagogers erfarenheter och upplevelser.

Lantz (2013, s. 15) menar att den valda metoden måste uppfylla vissa kriterier gällande kvalitet. Kriterierna för intervju är reliabilitet, validitet och att andra ska kunna granska slutsatserna kritiskt. Reliabilitet innebär att resultatet måste vara tillförlitligt, det vill säga pålitligt och säkert och validitet innebär att det redogörs för hur datainsamling och analys genomförts. Resultatet ska alltså kunna användas i praktiken eller för fortsatt forskning i ämnet. Thurén (2007, s. 26) beskriver reliabilitet på ett liknande sätt men tillägger att det är viktigt med ett representativt urval, det vill säga att de medverkande är kunniga och väl insatta i det aktuella undersökningsområdet. Påverkas resultatet av tillfälligheter kan det inte anses vara tillförlitligt och därmed inte heller korrekt utfört. Validitet är enligt Thuren (s. 26) när endast det som är relevant för studiens syfte undersöks. Skriver forskaren om sådant som inte kan relateras till syftet påverkas validiteten negativt. Lantz (2013, s. 14) påpekar att det är viktigt med ett kritiskt förhållningssätt när en intervju ska genomföras samt att ha ett bra underlag till intervjun. En fungerande intervju bidrar till att den insamlade data speglar källan, vilket är en viktig faktor när det gäller reliabiliteten av en intervju. Att spegla källan innebär att man ger den intervjuade chansen att få uttrycka sina tankar och att man som intervjuare kan komma överens med den intervjuade om vad denne sagt och svarens innebörd, istället för att man försöker tolka svaren man fått utifrån sin egen tankegång.

Urval

Studien har utförts i två kommuner och totalt har fyra förskollärare och tre specialpedagoger intervjuats. Kommunerna har inte jämförts utan urvalet gjordes på grund av att vi som genomfört studien är bosatta i två olika kommuner med stort avstånd emellan. Vi ser heller inte att det skulle påverka vår undersökning negativt att genomföra intervjuer på två olika orter. Vårt

resonemang kring antalet intervjuer och vilka yrkesgrupper som intervjuats beror på att det skulle kunna ge en bred empiri med flera synvinklar där förskollärare och specialpedagoger delat med sig av erfarenheter och upplevelser.

Forskningsetiska principer

När en intervju ska genomföras är det fyra huvudkrav som man som intervjuare måste ta hänsyn till och följa. De fyra huvudkraven är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Dessa finns för att skydda individen och dess identitet. Den som genomför studien ska informera deltagarna om syftet med undersökningen. Intervjuaren ska även meddela den intervjuade vad som gäller under intervjun samt att den medverkande har rätt att avbryta när denne vill och att intervjun är frivillig. Det är även viktigt att förklara för den medverkande att den insamlade data enbart kommer användas i forskningssyfte och inget annat. Intervjuaren ska även meddela den medverkande vad man har att vinna på intervjun och vad svaren kommer att kunna bistå forskningen med för att den medverkande i intervjun ska bli extra motiverad till att genomföra intervjun. Den som deltar i studien äger rätten att bestämma över sin egen medverkan. Personen kan före, under eller efter en intervju dra sig ur undersökningen. Den deltagande måste ge sitt medgivande och om den deltagande är under 15 år krävs det även ett medgivande från vårdnadshavare. När undersökningen inte handlar om någon specifik individ eller är av privat karaktär kan en företrädare ge samtycke till deltagande, till exempel om studien gäller på verksamhetsnivå. Alla deltagande i studien skall få veta att det råder högsta konfidentialitet, det vill säga att alla personuppgifter är skyddade av sekretess. Inga personuppgifter eller etiskt känsliga uppgifter får röjas i studien. Den som genomför studien har tystnadsplikt. Enskilda personer ska inte kunna identifieras av någon utomstående som tar del av den färdiga studien. De uppgifter som samlats in under intervjuer får endast användas i den specifika studien. Deltagarna har efter studien rätt att ta del av resultatet (Vetenskapsrådet ss. 6-14). När en studie genomförs och uppsatsen skrivs tas deltagarnas riktiga namn bort och ersätts istället av fiktiva namn för att följa de forskningsetiska principerna.

Genomförande

Det första som gjordes i arbetet kring studien var att välja ett ämne som kändes aktuellt och som väckte det egna intresset. Då vi båda har tidigare erfarenhet av barn i behov av särskilt stöd och anser det viktigt att lyfta valdes det som huvudämne för studien. Det gjordes sedan en tankekarta där olika aspekter inom specialpedagogiken skrevs ner. Frågor som ställdes var vad vi redan visste, vad litteraturen tar upp samt vad det inte finns så mycket forskning kring. Det valda ämnet blev specialpedagogik utifrån ett inkluderande perspektiv varpå sökandet efter tidigare forskning påbörjades. Med hjälp av Högskolan i Borås biblioteks hemsida letades ett antal artiklar samt en doktorsavhandling fram genom sökverket Primo. Dessa kodades, analyserades och sammanställdes i avsnittet bakgrund.

Då vi är två författare i studien började arbetet med intervjufrågorna på varsitt håll där båda gjorde en grov skiss av intervjufrågor som ansågs vara aktuella för syftet, frågeställningarna och den tidigare forskning som presenterades i avsnittet bakgrund. Därefter gjordes en gemensam uppställning där alla intervjufrågor ställdes samman och skrevs ihop i en intervjuguide. Intervjufrågorna sändes sedan till handledaren för respons och godkännande, varpå de uppdaterades och skrevs om. De färdiga frågeformulären kan ses i bilaga 1 och 2.

Förskolorna där intervjuerna ägde rum kontaktades via förskolecheferna för att få ett godkännande om vilka förskollärare som kunde tänkas tacka ja till att medverka i studien. I den första kontakten togs även med ett önskemål om att få intervju den specialpedagog som är

ansluten till den aktuella förskolan. Vidare kontaktades de som tackat ja till att medverka i studien för att bestämma tid och plats för intervjuer, samt att de fått ta del av ett missivbrev. Missivbrevet (se bilaga 3) innehöll kort information om studiens syfte samt de forskningsetiska principerna som beskrevs i föregående avsnitt. I missivbrevet fanns även plats för underskrift för de som medverkade i studien. Precis som med intervjufrågorna sändes missivbrevet först till handledaren för godkännande.

På plats för intervjun framfördes önskemål till den medverkande om att få sitta i ett avgränsat rum för att minimera störmoment och undvika avbrott i intervjun. Istället för att anteckna svaren spelades de in via ljudupptagning. På det viset missades inget viktigt och det blev lättare att få en god kontakt med den som intervjuades.

Efter intervjun har ljudupptagningarna transkriberats och ett resultat sammanställts. Att transkribera innebär enligt Bryman (2008, s. 428) att ljudupptagningen ordagrant överförs till skrift. Detta görs för att resultat och citat ska bli korrekta och spegla den intervjuades svar på ett korrekt vis. I sammanställningen gjordes ett antal urval där intervju svaren gick igenom ett och ett för att hitta den information som var relevant för studiens syfte. I transkriberingen har ett val gjorts att inte skriva med när de medverkande säger hmm eller när de tvekar och ändrar sig. Har de till exempel sagt "Nej så menade jag inte, det kan du stryka" har detta inte skrivits med i transkriberingen. Avvägningar gjordes angående vad i intervju svaren som svarade på frågeställningarna och som speglade syftet med studien. Dessa avvägningar har gjorts med hjälp av ett analyschema som presenteras i följande avsnitt.

Analys

Hermeneutiken är den vetenskapliga teori som använts för studiens analysarbete. Det är enligt Thurén (2007, s. 94), en humanistisk vetenskapsteori som innebär att man ska begripa kunskapen som samlats in. Människor kan, genom att utgå från jaget, förstå hur andra människor tänker, men vi kan inte sätta oss in i hur djur resonerar och tänker. Westlund (2015, s. 71) beskriver hermeneutiken som att tolka och förmedla upplevelser som är informantens, eller medverkandes, egna samt att dessa ska ges utrymme att beskriva utifrån vad denne själv anser viktigt i frågan. Westlund (ss. 79-80) menar att det inte finns någon särskild modell för hur en analys genomförs inom hermeneutisk forskning på grund av att alla har olika sätt att samla in och sätta sig in i det insamlade materialet. En risk inom analysprocessen är att den som genomför en studie kan ha förutfattade meningar eller övertygelser om det valda ämnet redan innan datainsamlingen genomförs. Genom att presentera sin egen ingång i ämnet menar Westlund (ss. 80-81) att man visar på hur författaren till studien har förståelse för ämnet. Genom att visa ett genuint intresse för det insamlade materialet ökar möjligheten till förståelse. I analysarbetet pekar Westlund (ss. 83-94) på vikten av att läsa igenom det insamlade materialet flera gånger och att det är bra att försöka sätta sig in i den medverkandes känslor kring ämnet. Är det något som upprepar sig i texten kan det innebära att det är något extra viktigt och som kan vara bra att ta vara på.

Analysen av de transkriberade intervjuerna från den här studien har genomförts med hjälp av ett analyschema (se bilaga 4) där koncentration av intervju svar har varit den ledande metoden. Thornberg och Forslund Frykedal (2015, s. 48) pekar på kodning som en process där insamlad data analyseras för att hitta en handling och gemensamma nämnare. Detta läggs sedan under olika kategorier och underrubriker. Kodningen kan ske genom att till exempel stryka under viktiga eller återkommande delar av texten, i det här fallet de transkriberade intervjuerna. Nedan följer ett exempel på hur kodningen har skett utifrån citat från de transkriberade intervjuerna.

Citat ur de transkriberade intervjuerna:

- ”Är det ett barn som har behov av tecken som stöd, då ska det ingå i den vanliga pedagogiken i hela verksamheten. Då får man lära alla barnen tecken.” – Alice, förskollärare
- ”Inkludering innebär ju att barnen är med utifrån sina egna förutsättningar att de är med så länge de känner att de klarar av det”. - Mimmi, förskollärare
- ”Just det att vi är olika och det är inte konstigare än att Pelle har en rullstol som han behöver för att han ska ta sig fram, eller Lisa har glasögon eller, alltså det här att vi är lite öppna för det här att vi kan inte vara samma för alla.” – Kajsa, Specialpedagog

Citaten som koder i analyschemat

Frågeställning	Förskollärare	Specialpedagog
Hur ser specialpedagoger och förskollärare på inkludering av barn i behov av särskilt stöd?	<ul style="list-style-type: none">• Lär ut tecken till alla.• Barnen är med utifrån sina egna förutsättningar.	<ul style="list-style-type: none">• Det ska inte ses som konstigt att någon behöver glasögon eller sitter i rullstol.

RESULTAT

I följande stycken presenteras resultatet utifrån studiens syfte och frågeställningar. För att följa de forskningsetiska principerna som nämns ovan har alla namn på deltagarna bytts ut mot fiktiva namn. Förskollärarnas fiktiva namn är Elsa, Alice, Mimmi och Jasmine. Specialpedagogernas fiktiva namn är Kajsa, Doris och Bianca.

Under intervjuerna gavs förskollärarna och specialpedagogerna möjlighet att uttrycka vad specialpedagogik och inkludering. De flesta talar om ett inkluderande arbetssätt där man tar till vara på varandras olikheter.” Inkludering innebär ju att barnen är med utifrån sina egna förutsättningar att de är med så länge de känner att de klarar av det”, anser Mimmi. Specialpedagogik beskrivs av flera medverkande som ett förhållningssätt som innebär att alla har rätt att få sina behov uppfyllda. Alice berättar att ”generellt när jag tänker specialpedagogik, så tänker jag mer att det handlar om värderingar och förhållningssätt än om metoder”. Vidare förklarar hon att ”det handlar mycket om det här med att se möjligheter istället för hinder.”

Tillgång till specialpedagogiskt material och resurser

Överlag talar de flesta om att just specialpedagogiskt material finns det gott om, men Elsa säger följande : ”Man kan alltid ha mer, och man vill alltid ha mer men absolut så fungerar det. Men självklart vill man ju hela tiden lära sig mer och få tillgång till mer underlättande material”. Det är personalresurser och fler utbildade pedagoger som behövs mer. Det talas om hur barngrupper idag är för stora och att det är svårt att tillgodose alla barns olika behov. Vid flera intervjuer framkommer det att ju mindre grupperna är desto lättare är det att se alla barn och det är lättare att gå in med stöd vid rätt tillfälle. Kajsa nämner att ”barns behov blir inte tillgodosedda i den utsträckningen som de skulle behöva bli från början, vilket gör att beteenden skapas i våra verksamheter och det är ju lite tungt att säga men jag tror det kan vara det som det handlar om.” Det nämns vid flera intervjuer med både förskollärare och specialpedagoger att det inte är alltid man får tillgång till en extra resurspersonal men att när den finns på förskolan så är det en tillgång för hela barngruppen. Den extra resurspersonalen går in i gruppen och en ordinarie

personal kan då ge extra stöd till det barn som tilldelats resursen. Detta beror på att det är den ordinarie personalen som känner barnet bäst och är den som har utbildningen att klara av det.

Utbildning är något som ett par av de medverkande skulle vilja ha mer av. Specificerat så är det utbildning kring metoder om hur man arbetar med barn som har olika funktionsnedsättningar. Jasmine berättade att ”nu sist så har vi gått i någonting som kallas för inprint. Vi gick den kursen för att använda oss av ett program som vi kan trycka ut bilder så vi kan jobba med bildstöd.” Det krävdes dock eget inlogg för att få tag på det. Andra medverkande talar om hur de tillverkat egna bilder eller skrivit ut befintliga bilder som de fått tillgång till via specialpedagog.

De tre specialpedagogerna som medverkat talar alla om handledning av pedagogerna som metod. Det börjar med att pedagogerna ser ett beteende eller behov hos ett barn varpå en specialpedagog kontaktas. Kajsa berättar att ”när ett arbetslag har funderingar kring ett barn, så första steget i arbetet är att de gör en egen kartläggning.” Hon fortsätter med att ”sen så skickar de det till mig och sen kommer jag ut i verksamheten och gör en observation i gruppen.” Ska ett särskilt barn observeras sker det i samråd med vårdnadshavarna och en handlingsplan skrivs. En medverkande i studien pekar på hur viktigt det är att föräldrarna känner sig trygga och bekväma med det stöd deras barn får. De möten som sker mellan specialpedagogen, arbetslaget och vårdnadshavarna sker i ett inkluderande perspektiv så långt det är möjligt. De insatser som görs är för det mesta sådant som hela barngruppen kan dra nytta av. Ett exempel på detta är bildstöd i hallen som visar vad barnen ska ta på sig inför utomhusvistelsen. Är det ett särskilt barn som behöver stöd i påklädning så kan detta bildschema hänga bredvid dennes plats men alla barn kan gå dit och se det utan att det enskilda barnet ska känna sig onormal. Kajsa beskriver att ”handlingsplan är precis som i ett åtgärdsprogram att föräldrarna ska vara med på handlingsplanen, de ska känna sig bekväma med handlingsplanen. Fast vi gör det på förskolan så måste föräldrarna ändå känna att det är rätt för ens barn.”

De medverkande berättar om hur man ska samtala med barnen och om olikheter och hur dessa kompletterar varandra. Kajsa menar ”just det att vi är olika och det är inte konstigare än att Pelle har en rullstol som han behöver för att han ska ta sig fram, eller Lisa har glasögon eller, alltså det här att vi är lite öppna för det här att vi kan inte vara samma för alla.” Vidare uttrycker Kajsa ”ta IQ då till exempel, att de flesta människor har ett IQ som finns inom det här spannet, men allt som är över och under, det är också normalt, det är bara mindre vanligt”.

Specialpedagogiska material

När det gäller specifika specialpedagogiska material som finns i verksamheten har samtliga nämnt bildstöd och hur det kan användas. På flera förskolor sitter det uppe bildstöd för de olika rummen för att visa på vilken typ av lek, så som bygglek, skapande, bilar eller liknande, som förväntas lekas i rummen. Bildstöd används även vid samlingar, matsituationer, i hallen och när barnen går på toaletten. Kajsa använder sig av en kommunikationsknippa när hon är ute i verksamheten. Den hjälper barnen bland annat att sätta ord på sina känslor vid olika situationer. Ett exempel hon tar upp var att vissa barn känner stor oro när de lämnas över från föräldrarna till förskolepersonalen. Vid dessa tillfällen kan man ta fram bilder som visar att nu är det dags att säga hejdå till mamma och pappa och att de sedan kommer tillbaka och hämtar barnet igen. Kajsa understryker att ”då vet alla små barn när de blir inskolade på förskolan att de blir hämtade på eftermiddagen, då har vi tydliggjort det, det är ingen självklarhet.” Hon menar att små barn inte alltid kan förklara vad de känner och då blir bildstödet ett sätt att visa det utan att ha det verbala språket.

Flera av de medverkande menar att tecken som stöd är en bra metod för att ge barn ett gemensamt språk. Alice nämner att ”är det ett barn som har behov av tecken som stöd, då ska det ingå i den vanliga pedagogiken i hela verksamheten. Då får man lära alla barnen tecken.” Hon fortsätter, ”tecken som stöd tycker jag ska vara en självklarhet när man jobbar som förskollärare, att man faktiskt ska kunna för det är inget språk som är svårt. Det är ett fantastiskt språk.” Även Elsa beskriver tecken som stöd som metod för att ”det är ju viktigt att även barnen kan kommunicera med varandra och inte bara vi vuxna till barnet i behov, utan alla ska försöka lära sig.” När barnen som inte har det verbala språket, antingen för att denne är liten eller för att denne har en funktionsnedsättning, får tillgång till tecken tillsammans med kamraterna skapas inkludering och gemenskap. Tecken används även mycket i sånger på de olika förskolorna.

Inkludering

När det gäller inkludering av barn i behov av särskilt stöd har både specialpedagoger och förskollärare till stor del ett liknande synsätt på vad inkludering är men med olika exempel på vad inkludering kan innebära. Inkludering är att alla ska få vara med oavsett sina olika förutsättningar då olikheter kompletterar och berikar hela barngruppen, att alla är lika mycket värda oavsett olikheter. Trots att de flesta har detta synsätt menar Kajsa att ”jag blir förvånad ibland när jag kommer ut i verksamheter och ser att man fortfarande, emellanåt är kvar i det här att det ska vara lika för alla. Att vi inte tänker på att, för det här barnet, i den här situationen är det jättesvårt. Då kan jag inte ställa de här kraven utan jag måste anpassa mina krav efter barnets förmåga. På något sätt tänker jag att det är så otroligt basalt men att ja, krav kontra förmåga, har inte barnet förmågan, då kan vi inte heller ställa de kraven”.

Elsa beskriver inkludering som ”vi behandlar alla utifrån barnens behov och ser alla som en del av hela gruppen”. ”Inkludering innebär ju att barnen är med utifrån sina egna förutsättningar att de är med så länge de känner att de klarar av det”, menar Mimmi. Samtliga förskollärare försöker hela tiden tänka och arbeta utifrån ett inkluderande arbetssätt i förskolan. Har förskolorna till exempel tillgång till en extra resurs eller om något barn har stöd av en logoped eller modersmåls lärare arbetar denna med det specifika barnet men det sker i barngruppen. Specialläraren, resursen eller logopeden går inte till ett enskilt rum för att arbeta med barnet som är i behov av stödet. Detta är enligt de medverkande för att främja inkludering för alla barn i gruppen.

Både specialpedagoger samt förskollärare är alla överens om att det finns tillräckligt med specialpedagogiskt material för att alla barn oavsett behov och funktionsnedsättning ska kunna fungera och vara inkluderade i barngruppen. Samtliga medverkande jobbar även inkluderande när det kommer till det sociala samspelet och till leken i förskolan.

Förskolans inomhusmiljö

Vad beträffar inomhusmiljön ser tre av fyra av förskollärarna mest fördelar snarare än nackdelar med att anpassa dessa efter de särskilda behov som finns hos vissa barn i gruppen. De ser inga större risker med en anpassad miljö och ett par har pratat om miljön som den tredje pedagogen. Det innebär att miljön hela tiden hålls levande, den förändras hela tiden då barnens behov och intressen ändras. Alice menar att ”en miljö kan aldrig vara statisk från att du börjar i augusti till att barnen slutar nästa år i juni, utan den måste hela tiden förändras och vara aktiv. För barns intressen, de byts ju och de blir ju större och de växer och barnets intresse förändras och då måste man hela tiden vara aktiv som pedagog, att man är med och ser till att det fungerar i miljöerna och att det fungerar för alla”. Man måste alltså hela tiden tänka på hur man möblerar. När det kommer till framkomlighet pekar en förskollärare på att man måste kunna ta sig fram

överallt både om man går eller kryper. Höga trösklar kan innebära ett hinder och finns det barn med rullstol måste man se till att den får plats överallt.

Doris berättar om hur miljön på förskolor kan innebära stora svårigheter för barn med till exempel ADHD eller som är högkänsliga. Hon menar bland annat att ”Tar du ett barn som har ADHD så ska du ha så lite stimuli som möjligt. Och dagens miljö kan ja, det kan påverka dem jättemycket så där måste man verkligen tänka till hur man har miljön.” Detta beror på att alla de intryck miljön har kan bli för mycket. Hon nämner att många förskolor har för mycket saker på väggar och i rum som lätt kan distrahera barnen. Doris beskriver en situation hon själv upplevt och berättar ” Jag kom in på en förskola, jag trodde jag fick gå ut för det var för mycket sinnesintryck. I varje sån här platta i taket hängde det en mobil ner i ett stort rum, fatta det blir, jag visste inte vad jag skulle fästa blicken på och det blev jättejobbigt”. Hon menar att många har svårt att sortera bort det som distraherar, de saknar en spärr som människor utan dessa svårigheter har. Ju kalare väggar desto mer lugnande effekt har det. Även ljus kan spela in då vissa barn kan ha svårt för starka ljus. I dessa fall kan man ha filmer på fönstren för att dämpa eller installera dimmer på lamporna. Även det sociala nämns i samband med intrycken i en förskolemiljö och Doris menar att barn inte orkar vara sociala i en miljö där det finns för många olika intryck. Hon nämner även vuxna och påpekar att ”orkar du inte vara i en miljö så orkar du heller inte samspela med barnen”.

Den sociala samverkan kan ibland innebära att ett barn är i behov av att bli exkluderat för att kunna landa och återhämta sig. Kajsa menar att det tidigare synsättet på inkludering innebar att alla får vara med på allt. Det innebär dock att de barn som är i behov av att vara för sig själva inte alltid fick lov till det. Vissa barn klarar inte av stora sammanhang som till exempel samlingar eller lekar i för stora grupper då det blir för många olika intryck att ta in. Genom att exkludera dessa barn när de behöver det kan det innebära inkluderande då man ser till barnets behov och dess bästa. Det blir därmed en inkluderande exkludering ur ett barnperspektiv. Vidare menar Kajsa att ” det här med inkludering tänker jag mer kanske att upplevelsen av att vara inkluderad är viktigare än liksom hur det ser ut rent fysiskt, att jag kan vara i ett sammanhang rent fysiskt men jag känner mig ändå exkluderad. Så det är personens upplevelse av hur det känns i ett sammanhang som avgör om jag är inkluderad eller inte. Barnet kanske inte känner sig exkluderad även om det kan se ut så. Det är alltså barnets egen upplevelse som avgör”.

Bianca menar att ” barnen ska sitta vid speciella bord också tycker jag, fasta placeringar om det behövs. Det ska vara struktur och man ska känna att ja nu tvättar jag händerna, jag vet var min plats är, där är en bild och där sitter jag jämte min pedagog kanske för jag behöver stödet”. Barnen ska veta vad som ska ske, ett exempel är när det är dags att tvätta händerna så ska barnet sedan veta var denne ska sätta sig och vem som ska sitta bredvid. Ju tydligare struktur förskolan har desto mer ro skänker man barnen enligt Bianca. För att göra strukturen mer tydlig för barnen har flera av förskolorna satt upp bildschema i lokalerna. Till exempel finns dessa bildscheman för att visa vad som ska ske under dagen. Förskollärare Mimmi menar följande: ” Det finns ju för alla barnen så att man kan se bilder vad är det som gäller idag ja, då kan man se i vår tambur och i vårt lekrum att där är liksom ett schema där alla barnen kan se att på måndag ska vi göra.”

Öppna lokaler tas upp som viktigt då det skapar naturlig rörelse utan hinder. Detta är något som Kajsa förespråkar när hon handleder pedagoger ute på förskolor. Det är dock viktigt att det går att stänga till för de barn som behöver vara i mindre sammanhang. Där menar specialpedagogen att inkludering skapas, när de vuxna är med och kan vara steget före och hjälper barnen där det behövs.

Förskollärare Mimmi talar om hur de har döpt om de olika rummen på avdelningen till färger för att göra det lättare för barnen att välja var de vill leka. ”Istället för att säga lektrum så säger man röda rummet istället för att gå in i dockvrån så säger man gula rummet istället för att gå in i målarrummet säger man gröna rummet för ett målarrum för ett högfunktionellt barn vet att det är mer saker att göra i ett målarrum.” Dessa namnbyten har alltså gjorts då man i ett målarrum till exempel kan ha pärlor, lera eller annat pyssel. Ett barn med funktionsnedsättning kan ha svårt att ta till sig att man får göra annat än att måla i målarrummet, eller att man kan leka med annat än dockor i dockvrån.

Sammanfattning

Intervjusvaren från samtliga medverkande visar på att inkludering och specialpedagogik uppfattas på liknande sätt av alla. Inkludering sker när allas olikheter tas tillvara på i ett grupperspektiv och specialpedagogik ses som ett förhållningssätt där respekt och bemötande är i fokus. När de medverkande talar om tillgången till specialpedagogiskt material och personalresurser anser merparten att förskolan har det material som behövs men att det brister lite i personalresurser då det hade behövts mer. Gällande ekonomiska resurser skulle flera se att de fick mer utbildning inom specialpedagogiska aspekter. De specialpedagogiska material som används på de olika förskolorna är främst bildstöd, tecken som stöd samt bildschema. Dessa används i alla vardagliga situationer så som samling, i hallen och vid matsituationer.

Allt arbete med det specialpedagogiska materialet sker i grupp. Det är enligt de medverkande inte någon som går iväg och arbetar själv när det kommer en modersmåls lärare eller logoped. Detta medverkar till det inkluderande arbetssättet de olika förskolorna arbetar utifrån. Även resurspersonalen är till för hela barngruppen för att de ordinarie ska kunna lägga extra fokus på de barn som har behov av extra stöd.

När det kommer till anpassning av inomhusmiljön har förskollärare och specialpedagoger olika synvinklar. Förskollärarna talar mestadels om fysiska hinder som kan finnas, till exempel att man möblerar för trångt så framkomligheten blir sämre. Specialpedagogerna tar främst upp hur rummen ska vara enkla, gärna med kala väggar och färre intryck då dessa kan påverka vissa barn negativt, särskilt gäller det barn med diagnoser som ADHD och barn som är högkänsliga.

DISKUSSION

När själva undersökningen genomfördes gick vi hela tiden tillbaka till det vetenskapliga material som finns i avsnittet bakgrund. Denna forskning ska i det här avsnittet presenteras i relation till studiens syfte och resultat. Syftet med studien är att undersöka hur förskollärare och specialpedagoger beskriver arbetet för att uppnå en inkluderande miljö i förskoleverksamheten där det finns barn i behov av särskilt stöd. Arbetet med studien har utgått från Lev Vygotskijs sociokulturella teori som beskrivs av både honom själv samt av Ivar Bråten, Anne Cathrine Thurmann-Moe och Roger Säljö som tolkat Vygotskijs teori.

Resultatet visade att samtliga medverkande har en liknande syn på vad specialpedagogik och inkludering innebär. Specialpedagogik beskrevs som ett förhållningssätt där inkludering är en stor del, inkludering i sig beskrevs som att alla ska behandlas lika oavsett deras förutsättningar och olikheter. Detta är ett förväntat resultat då vi under vår utbildning uppfattat att både specialpedagogik och inkludering fått ta stor plats på våra respektive VFU-placeringar. Laike (1997) har beskrivit hur barns beteenden och känslor kan påverkas av förskolans sociala inomhusmiljö. I artikeln lyfts det fram hur stora barngrupper på små ytor kan leda till sociala problem och stress. Laike menar att barn ofta blir mer samarbetsvilliga i en lugnare miljö.

Slutsatserna i Laikes text var att förskolor överlag har en behaglig miljö som är varken kaotisk eller tråkig. Flera av de som medverkat i vår studie har talat för en förminskning av barngrupper. De menar att fler förskolor borde dela upp barnen i mindre grupper för att man då lättare ska kunna bemöta allas individuella behov. En av specialpedagogerna tog upp även upp hur ytorna används och att det är fördelaktigt med öppna lokaler som kan stängas av vid behov för de barn som fungerar bättre i mindre sammanhang. Studiens resultat visar att när det finns barn i behov av extra stöd kan mindre barngrupper främja inkludering. Här kan dras en tydlig koppling mellan Gallagher och Lamberts (2006) artikel och resultatet i vår studie då det där beskrivs hur miljön på förskolor ofta är fylld med för många intryck. Vissa barn kan ha svårt att sortera alla tankar och syner från förskolans miljö. Det kan enligt vårt resultat handla om hur det hänger för mycket på väggar och att kalare väggar kan vara mer rogivande.

Flera av de medverkande i vår studie har antytt att det behövs mer utbildad personal samt personalresurser i förskolan. Laike (1997) har i sin studie kommit fram till att det i den kommun hon genomfört sin studie arbetar i snitt 2,75 vuxna i barngrupper om 15 barn och den sociala intensiteten och stressen har visat sig vara på medel till hög nivå. Enligt flertalet av våra medverkande är det ibland svårt att få en extra resurspersonal och att det då blir svårt att se till att alla barns behov blir tillgodosedda. Även Lundqvist, Allodi Westling och Siljehag (2015) har skrivit om ett samband mellan färre pedagoger och brister gällande tillfredsställelsen av barns behov. Hon pekar på att det är ett problem när personalen inte räcker till för att uppfylla de krav som ställs. Vidare tar Lundqvist, Allodi Westling och Siljehag (2015) upp hur specialiserade förskolor för barn i behov av särskilt stöd ofta har tilldelats mer resurser och att de därför kan erbjuda barn en-till-en-undervisning, vilket beskrivs som positivt. Detta är något de medverkande förskollärarna och specialpedagogerna i vår studie inte hållit med om. De förespråkar istället att de specialpedagogiska materialen och resurspersonal är till för hela barngruppen. Detta för att främja inkludering och för att ta bort känslan av att det som är annorlunda är mindre bra. De har beskrivit hur tecken som stöd används för alla barn i verksamheten och hur en logoped som är till för ett särskilt barn arbetar i barngruppen så att alla kan ta del av det.

Enligt resultatet ansågs föräldrars samverkan vara viktig i förskolors arbete med barn i behov av särskilt stöd. Det är enligt flertalet av de medverkande viktigt att vårdnadshavare är med på vad som sker kring deras barn och att de ska kunna känna sig trygga med att deras barn får det stöd de har behov av. Föräldrars delaktighet lyfts även fram i två av de vetenskapliga texterna, dessa är Gallagher och Lambert (2006) som nämner det i samband med klassrumskvalitet, samt Melin (2013, ss. 1-3) som i sin avhandling skriver att vårdnadshavare ska få ta del av den dokumentation som görs på förskolan.

Gällande normer och värderingar skriver Melin (2013, ss. 15-17) att barn påverkas av de vuxna som finns i dess närhet, vilka i sin tur påverkas av samhällets normer och värden. I intervju svaren visade det sig att flera av de som medverkade anser det viktigt att samtala med barnen om olikheter. Det ska inte ses som konstigt om någon har glasögon eller rullstol. Det är alltså av stor vikt att barn får lära sig dessa värderingar, att den som är annorlunda är lika mycket värd, redan i förskolan. Den vuxna måste föregå med gott exempel och behandla alla barn likvärdigt så att barnen tar efter det beteendet.

I relation till förskolans miljö har de medverkande i vår studie fått rum att berätta om de specialpedagogiska material de använder på sina respektive arbetsplatser. Samtliga är positivt inställda och det talas om bland annat bildstöd och tecken som stöd och hur dessa används för alla barn i ett inkluderande perspektiv. Vygotskij (1995, s. 37) menar att individer skapas av

miljön och omgivningen dessa befinner sig i. Alla behöver delta i sociala sammanhang, vilket kan kopplas till att förskolor använder specialpedagogiska material för samtliga barn istället för enskilda individer. Även Melin (2013, ss. 3-4) beskriver att inkludering handlar om sociala aspekter.

En av förskollärarna påpekar att tecken som stöd skapar ett medel för kommunikation. Hon anser att alla förskolor bör arbeta med tecken som stöd just för att ge alla barn ett gemensamt språk. Vygotskij (1995, ss. 22-23) pekar på att alla människor har ett gemensamt känslomässigt språk som grunder sig i tecken och bilder. Även Säljö (2000, ss. 20-21) beskriver vikten av hur man inom den sociokulturella teorin använder sig av språkliga redskap för att kommunicera. De förskollärare och specialpedagoger som intervjuats har antytt att de alla använder någon typ av bild- eller teckenstöd för hela barngruppen.

Både specialpedagoger och förskollärare talar om hur de arbetar utifrån ett inkluderande perspektiv. Barn inkluderas bland annat genom att specialpedagogiska material som bildstöd, tecken och bildschema används för hela barngruppen. Att använda tecken ses av en förskollärare som en självklarhet då det skapar fler kommunikationsmöjligheter för alla barn, särskilt i grupper där det finns barn utan verbal förmåga. Säljö (2000, ss. 122-123) beskriver hur individer skapas genom kommunikation och i sociala sammanhang. Även Bråten och Thurmann-Moe (1998, s. 104) påpekar att språket är viktigt för den sociala interaktionen.

Under intervjuerna har de medverkande fått dela med sig av vad de anser behövs mer av gällande specialpedagogik i förskolan. Gemensamt för merparten var att förskolorna har tillgång till det material som behövs men att de vill se mer av utbildning inom specialpedagogiska aspekter. Även Gallagher och Lambert (2006) beskriver hur just kunskap är något som behövs mer i verksamheter.

Slutsats

Syftet med studien är att undersöka hur förskollärare och specialpedagoger beskriver arbetet för att uppnå en inkluderande miljö i förskoleverksamheten där det finns barn i behov av särskilt stöd. Den bakomliggande kunskap som inhämtats från vetenskapliga artiklar, litteratur och de intervjusvar som samlats in under studiens genomförande har lett till den konklusion som presenteras nedan.

Förskolorna har tillgång till de olika material som med fördel kan användas i förskolemiljöer där barn i behov av särskilt stöd vistas. Både förskollärare och specialpedagoger anser att det finns tillfredställande material att arbeta med men att det behövs vidare utbildning gällande metoder angående specialpedagogiska arbetssätt.

Specialpedagoger kontaktas när pedagoger ser oroväckande beteenden eller tendenser hos barn i verksamheten eller när barngruppen inte fungerar på ett sätt så allas behov kan tillgodoses. Specialpedagoger arbetar inte i själva barngruppen utan medverkar genom handledning av pedagogerna samt genom observationer av barnen i verksamheten. De hjälper pedagogerna att tillsammans med vårdnadshavare och logoped, eller andra speciallärare, lägga upp en kartläggning och handlingsplan. De ger även förslag på metoder och arbetssätt samt att de i den ena kommunen deltar i ett barn- och hälsoteam.

Förskollärarna som deltagit arbetar mycket med flera olika metoder och material. Bildstöd, bildscheman och tecken som stöd används på samtliga förskolor som besökts under studiens gång, och trots att det endast är enstaka barn som har de behov som materialen är till för att

uppfylla är samtliga medverkande överens om att dessa med fördel kan användas för alla barn. Alla kan till exempel dra nytta av att kunna teckna i interaktion med andra.

Metoddiskussion

Vi valde att använda oss av en kvalitativ metod i form av halvstrukturerade intervjuer för att gå på djupet i våra frågeställningar, istället för en kvantitativ metod där resultatet fokuserar på siffror och mätningar och att man inte kan ställa följdfrågor. Genom halvstrukturerade intervjuer får de intervjuade enligt Lantz (2013, s. 42) rum att berätta utifrån förbestämda frågor men utgå från sina egna erfarenheter. Det är alltså en semikonstruerad metod där medverkande får öppna frågor. Resultatet är inte uppbyggt av generaliseringar utan på de intervjuades egna erfarenheter. När vi hade bestämt oss för en kvalitativ metod valdes därefter 12 specifika frågor ut utifrån våra fyra frågeställningar. Den kvalitativa metoden ägde rum i två olika kommuner på grund av att vi är bosatta i olika kommuner, det visade sig dock intressant att få ta del av olika perspektiv från de olika kommunernas pedagoger.

Flertalet förskolechefer kontaktades i de olika kommunerna för att få bra möjligheter att genomföra det antal intervjuer vi ansåg oss behöva. Genom förskolecheferna fick vi sedan kontaktuppgifter till förskollärare och specialpedagoger som kunde tänkas medverka. Dessa kontaktades via e-post samt via telefon och vårt missivbrev sändes ut. Missivbrevets struktur hämtades från en mall som finns tillgänglig via högskolans inloggningsportal. Den skrevs dock om för att passa studiens syfte. I missivbrevet finns en kort beskrivning av de forskningsetiska principerna samt studiens syfte. Från början fanns även plats för de medverkandes underskrift men detta togs senare bort då det räckte med ett verbalt samtycke.

I den ena kommunen fick vi mycket god respons och gjorde merparten av alla intervjuer där, medan i den andra kommunen var inte gensvaret lika stort och endast två stycken valde att ställa upp i den kvalitativa metoden. Detta gjorde att vi fick ändra upplägg och intervjuera flera pedagoger från den ena kommunen vilket skapade en viss fördröjning i studiens upplägg till en början men i slutändan blev det ändå en bra empiri. Totalt intervjuades fyra förskollärare och tre specialpedagoger.

I efterhand vid närmare reflektion kunde fler intervjuer ha genomförts för att på så vis få en bredare empiri. Alla medverkande var kvinnor i varierade åldrar med olika många års erfarenhet vilket gav studien en bred empiri. Av de medverkande var alla tre specialpedagoger från en och samma kommun vilket kanske hade kunnat ändras på just för att de olika specialpedagogerna kanske hade haft en annan uppfattning med tanke på att de arbetar i olika kommuner, vilket på så sätt hade kunnat påverka svaren och resultatet och därmed hade kunnat resultera i en annan utgång av resultatet i studien.

Reliabilitet och validitet

Enligt Lantz (2013, s. 15) är ett kriterium för reliabilitet i en kvalitativ metod att resultatet ska vara tillförlitligt. Vi valde därför att inte skicka ut frågorna till de medverkande i studien i förväg för att det i så fall hade kunnat påverka studiens reliabilitet och validitet. Däremot fick de medverkande snabbt läsa genom frågorna för att inte överraskas, vilket skulle kunna störa intervjun. Innan intervjuens start togs återigen de forskningsetiska principerna upp för de medverkande och att de när som helst kunde välja att avbryta sin medverkan.

Intervjuerna gick bra och flöt på men nu i efterhand kunde frågorna ha förenklats framförallt en fråga av våra 12 då samtliga fastnade på den frågan och därmed blev det ett oavsiktligt avbrott under intervjuens gång. Intervjufrågorna kunde varit fler och bredare då samtliga frågor

följde en röd tråd och därmed gav liknande svar. Vi valde att genomföra våra intervjuer enskilt på olika orter. Innan intervjuerna skulle genomföras kom vi fram till att vi skulle försöka få ett så bra flyt som möjligt genom intervjuerna och att inget skulle störa vid de olika intervjutillfällena. Detta för att få möjligheten till en så bra intervju som möjligt där vi får ut det bästa och mesta ur den medverkande och dess svar vilket även Lantz (2013, s. 16) påpekar. Därför valde vi att intervjuerna skulle genomföras avskilt och enskilt med de medverkande för att få en så avslappnad intervju som möjligt. Vi valde även att spela in våra intervjuer och därefter transkribera ner allt som sagts under de olika intervjutillfällena. Därefter skickades både ljudfiler samt det nerskrivna till vår respektive skrivpartner för gemensam genomgång av det insamlade materialet. I efterhand kom det fram att det var en för tydlig röd tråd genom våra frågor och att frågorna kanske hade kunnat skilja sig mer från varandra men ändå inte så pass att den röda tråden hade försvunnit.

Didaktiska konsekvenser

Genom studien har stort fokus legat på specialpedagogiska material och hur dessa används i ett inkluderande arbetssätt. En slutsats som visat sig är att både förskollärare och specialpedagoger tycks vara nöjda över tillgång till specialpedagogiskt material. De använder bildscheman, bildstöd och tecken som stöd för samtliga barn i gruppen.

Det framkommer i studien att samtliga förskollärare känner behov av mer personal i sina respektive verksamheter. De ser även behovet av fler utbildade pedagoger då de extra personalresurser förskolor kan ansöka om vid behov oftast är utbildade. Personalresurser ses som en tillgång för hela barngruppen. Dock skiljer sig svaren kring hur speciallärare så som logoped och modersmåls lärare används. Ett par förskollärare har angivit att dessa tillfällen är enda gången barn arbetar enskilt med en vuxen, medan övriga talar om inkludering och att speciallärarna bör arbeta i barngruppen för att ingen ska exkluderas.

Gällande förskolans miljö är en återkommande mening bland de medverkande i studien att barngrupperna behöver bli mindre och det behövs mer personal för att alla barns behov ska kunna tillgodoses. Specialpedagogerna talar om inomhusmiljöns alla olika intryck som lätta kan bli för många för ett barn som är högkänsligt eller som har diagnoser som ADHD och liknande medan förskollärande mer talar om säkerhetsrisker och framkomlighet. Något samtliga var överens om är att förskolemiljön ständigt förändras och utvecklas utifrån barns intressen och behov.

Något samtliga medverkande var överens om är att förskolepersonal behöver mer kunskap kring specialpedagogik och arbetet med barn i behov av särskilt stöd. En specialpedagog uttryckte att det är vanligt att pedagoger behandlar alla barn lika istället för likvärdigt och utifrån barnens olika behov och förmågor. Ett par av förskollärarna ville se mer av utbildning kring arbetssätt och metoder kring barns specifika funktionsvariationer.

Konsekvenser resultatet av studien kan få i praktiskt arbete

Denna studie kan leda till att pedagoger kan bli mer medvetna kring hur inomhusmiljön kan påverka barn som är högkänsliga. Förskolemiljön kan ibland innehålla för många sinnesuttryck för barn med till exempel ADHD eller liknande diagnoser. En annan konsekvens kan vara att förskollärarytbildningen viger mer tid åt ämnet specialpedagogik då vi i studien visat sig att det finns många barn som behöver extra stöd. Vidare utbildning kan även leda till att man ser barns olikheter på ett mer positivt sätt och då behandlar barnen likvärdigt utifrån varje individs förutsättningar och behov.

Vidare forskning

Andra frågeställningar att stödja vidare forskning på skulle kunna vara hur man kan fokusera på att se barnet bakom diagnosen och inte låta diagnosen styra vilket stöd som sätts in för barnet. Man skulle kunna fokusera på att se positiva aspekter kring barn i behov av särskilt stöd istället för negativa och på så sätt få en mer likvärdig verksamhet. Istället för att fokusera på inomhusmiljön, som i den här studien, skulle forskning kunna fokusera på utomhusmiljöns anpassningar och risker kring barn med funktionsvariationer.

Lästips

En bok som vi inte använt så mycket i studien men som vi båda tycker har ett bra fokus kring inomhusmiljön är *En skola som fungerar – för alla* (2017) av Lundin. Boken tar upp ämnet skolmiljö och fokuserar bland annat på skolans värdegrund och hur skolans lärmiljöer kan anpassas så att alla barn kan delta i verksamheten.

Med sikte på förskolan – barn i behov av stöd (2009) är en antologi där Sandberg är redaktör. De olika kapitelförfattarna tar upp arbetssätt, synsätt och aspekter gällande verksamhet där det finns barn i behov av särskilt stöd.

REFERENSER

Barow, Thomas (red.) (2013). *Mångfald och differentiering: inkludering i praktisk tillämpning*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Björk-Åkesson, Eva (2009) *Specialpedagogik i förskolan*. I Sandberg. Anette (red.). *Med sikte på förskolan: barn i behov av stöd*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Bråten, Ivan & Thurmann-Moe (1998) *Den närmaste utvecklingszonen som utgångspunkt för pedagogisk praxis*. I Bråten, Ivar (red.). Vygotskij och pedagogiken. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, Alan (2008). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2. Uppl. Stockholm: Liber

Gallagher, Peggy A & Lampert, Richard G (2006) *Classroom Quality, Concentration of Children with Special Needs, and Child Outcomes in Head Start*. Exceptional Children. Volume 73.

Tillgänglig: https://hb-se-primo.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=TN_sagej10.1177_001440290607300102&context=PC&vid=46BORAS_V1&lang=sv_SE&search_scope=default_scope&adaptor=primo_central_multiple_fe&tab=default_tab&query=any,contains,classroom%20quality%20gallagher&sortby=rank&offset=0 [2017-11-09]

Laike, Thorbjörn (1997) *The impact of daycare on children's mood and behavior*. Scandinavian Journal of Psychology, Volume 38.

Tillgänglig: https://hb-se-primo.hosted.exlibrisgroup.com/primo-explore/fulldisplay?docid=TN_wj10.1111%2F1467-9450.00029&context=PC&vid=46BORAS_V1&lang=sv_SE&search_scope=default_scope&adaptor=primo_central_multiple_fe [2017-11-07]

Lantz, Annika (2013). *Intervjumetodik*. 3., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Lundin, Joanna (2017). *En skola som fungerar - för alla*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.

Lundqvist, Johanna, Allodi Westling, Mara & Siljehag, Eva (2015). *Characteristics of Swedish preschools that provide education and care to children with special educational needs*. European Journal of Special Needs Education Volume 31, 2016 – issue 1

Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com.lib.costello.pub.hb.se/doi/abs/10.1080/08856257.2015.1108041> [2017-11-07]

Läroplan för förskolan Lpfö 98. [Ny rev. utg.] (2016). Stockholm: Skolverket.

Melin, Eva (2013). *Social delaktighet i teori och praktik [Elektronisk resurs] : om barns sociala delaktighet i förskolans verksamhet*. Diss. Stockholm : Stockholms universitet, 2013

Tillgänglig: <http://su.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A606868&dswid=-2194> [2017-11-09]

Sandberg. Anette (2009). (red.). *Med sikte på förskolan: barn i behov av stöd*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Sandberg, Anette & Norling, Martina (2009) *Pedagogiskt stöd och pedagogiska metoder*. I Sandberg. Anette (red.). *Med sikte på förskolan: barn i behov av stöd*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Prisma.

Thornberg, Robert & Forslund Frykedal, Karin (2015). Grundad teori. I Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.). *Handbok i kvalitativ analys*. 2., utök. uppl. Stockholm: Liber

Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2., [omarb.] uppl. Stockholm: Liber.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Tillgänglig:

http://www.gu.se/digitalAssets/1268/1268494_forskningsetiska_principer_2002.pdf [2017-11-20]

Vygotskij, Lev Semenovič (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.

Westlund, Ingrid (2015). Hermeneutik. I Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.). *Handbok i kvalitativ analys*. 2., utök. uppl. Stockholm: Liber

BILAGA 1

INTERVJUFRÅGOR FÖRSKOLLÄRARE

FRÅGOR OM INKLUDERING

1. Vad innebär begreppen specialpedagogik och inkludering innebär för dig?
2. Har ni tillgång till några specialpedagogiska resurser och personalresurser på din arbetsplats, och kan du i så fall berätta lite om dessa?
3. Använder ni specialpedagogiska material till hela barngruppen eller är de bara till för de barn som har behovet? Motivera
4. Anser du att det finns tillräckligt med resurser och material för att inkludera alla barn i specialpedagogiken? Motivera
5. Vad skulle du vilja se mer av i verksamheten i fråga om resurser och specialpedagogiska material?
6. Hur anpassar ni resurser och specialpedagogiskt material för alla för att ingen ska känna sig exkluderad?
7. Hur arbetar du i en barngrupp där det finns barn i behov av särskilt stöd?
8. Hur arbetar ni för att barn i behov av särskilt stöd ska känna sig inkluderade i verksamheten när deras behov skiljer sig avsevärt från andra barn?

FRÅGOR OM FÖRSKOLANS MILJÖ

9. Kan du beskriva hur du resonerar kring förändring av inomhusmiljön?
10. Vilka risker anser du finns när man anpassar inomhusmiljön efter ett barn i behov av särskilt stöd och hur skulle man kunna minimera dessa risker?
11. På vilket sätt kan inomhusmiljön på din arbetsplats påverka barngruppens sociala samverkan och inkludering när det gäller barn i behov av särskilt stöd?
12. Hur skulle du gå tillväga om du skulle anpassa inomhusmiljön efter ett barn i behov av särskilt stöd?

BILAGA 2

INTERVJUFRÅGOR SPECIALPEDAGOG

FRÅGOR OM SPECIALPEDAGOGIK

1. Vad innebär begreppen specialpedagogik och inkludering för dig?
2. Hur introducerar förskolan dig när du behövs i verksamheten?
3. Hur arbetar du när du är i en verksamhet där det finns barn i behov av särskilt stöd?
4. Vilka material skulle du rekommendera för en förskola där det finns barn i behov av struktur?
5. Hur kan man anpassa resurser och specialpedagogiskt material för alla för att ingen ska känna sig exkluderad?
6. Vad skulle du vilja se mer av i verksamheten i fråga om resurser och specialpedagogiska material?
7. Hur kan man arbeta för att barn i behov av särskilt stöd ska känna sig inkluderade i verksamheten när deras behov skiljer sig avsevärt från andra barn?

FRÅGOR OM FÖRSKOLANS MILJÖ

8. Vilka risker anser du finns när man anpassar inomhusmiljön efter ett barn i behov av särskilt stöd och hur skulle man kunna minimera dessa risker?
9. På vilket sätt kan inomhusmiljön påverka barngruppens sociala samverkan och inkludering när det gäller barn i behov av särskilt stöd?
10. Hur går du tillväga när en förskola vill ha hjälp att anpassa miljön efter barn i behov av särskilt stöd?

BILAGA 3

Missivbrev till Förskollärare och Specialpedagoger

Vi heter Christopher Jönsson och Alexandra Wiktorsson och studerar till förskollärare vid Högskolan i Borås, sektionen för lärarutbildning.

Vi går nu vår sista termin och ska genomföra ett examensarbete där ett valt område skall undersökas. Vårt fokusområde är specialpedagogik och inkludering. Syftet med arbetet är att undersöka hur förskollärare och specialpedagoger arbetar för en inkluderande miljö i verksamheter där det finns barn i behov av särskilt stöd.

Vår metod för undersökningen är kvalitativ intervju och vi utgår från ett forskningsetiskt perspektiv vilket innebär

- Alla uppgifter i undersökningen kommer att behandlas med största varsamhet, så att inga obehöriga kan ta del av dem.
- De uppgifter som framkommit i undersökningen kommer enbart användas i den här studien.
- Alla uppgifter kring deltagarna i undersökningen kommer att vara konfidentiella. Fiktiva namn på barn/elever, pedagoger och för/skola används så att allas identiteter skyddas.
- Undersökningen är frivillig och det går när som helst att avbryta deltagandet.
- Examensarbetet kommer publiceras via Divaportalen.

Om du har frågor och funderingar kring undersökningen kan du kontakta oss via mejl på: S143316@student.hb.se

Med vänliga hälsningar,
Christopher Jönsson & Alexandra Wiktorsson
Förskolläraryrket
Högskolan i Borås

BILAGA 4

Frågeställningar	Förskollärare	Specialpedagog
Hur upplever förskollärare tillgången till specialpedagogiska material och personalresurser?	<ul style="list-style-type: none"> • Har tillgång till personalresurser och specialpedagogiskt material • Önskar mer utbildning kring barn i behov av stöd. Specifika stöd främst • Behövs det något konkret stötts det av rektorn/förskolechefen. • BHT – Barn och hälso-team • Finns inte alltid pengar till resurspersonal. 	<ul style="list-style-type: none"> • Materialet finns men man måste hela tiden uppdatera sig • Vidare utbildning • Mindre barngrupper • Resurspersonal ska finnas när det behövs • Resurs idag är ofta utbildad •
Vilka specialpedagogiska material finns och hur kan de anpassas för hela barngruppen?	<ul style="list-style-type: none"> • Det specialpedagogiska materialet används för alla barn i gruppen. • Exempel på material är bildstöd, tecken som stöd • Personalresurs • Teckenbilder vid samlingar, matsituationer samt i hall med mera. • Specialpedagog, logoped när det behövs. • Diskuterar de stöd som används i personalgruppen. • Personalen jobbar nära barnen 	<ul style="list-style-type: none"> • Bildstöd • TAKK, tecken som stöd • Handlingsplanen är en form av material •
Hur anpassas inomhusmiljön för barngrupper där det finns barn i behov av särskilt stöd?	<ul style="list-style-type: none"> • Barnen har delaktighet i förändringar. • Individ och gruppnivå 	<ul style="list-style-type: none"> • Miljön kan innebära risk för barn som har svårt att koncentrera sig eller högfunktion.

	<ul style="list-style-type: none"> • Att barnen förbereds är extra viktigt enligt en av förskollärarna. • Säkerheten i åtanke och barnens behov i åtanke. • Förändringar görs tillsammans. • Två pedagoger pratar om miljön som det tredje pedagogen – levande miljö som förändras efter barnens intressen och behov. • Ser bara fördelar med att anpassa miljön efter barnens behov • Barnen ska kunna ta sig fram oavsett vilka funktionsnedsättningar de har, ex. rullstol eller synnedsättning. • Bildstöd i rummen så barnen vet vilka lekar som finns där. • Spännande och utmanande miljöer 	<ul style="list-style-type: none"> • Ofta för mycket saker på väggarna vilket blir för många intryck • Man orkar inte vara social i en miljö med för många intryck • Mindre barngrupper kan främja den sociala samverkan • Specialpedagogen handleder pedagogerna i förändringar men det är främst pedagogerna själva som vet hur det bör göras.
<p>Hur ser specialpedagoger och förskollärare på inkludering av barn i behov av särskilt stöd?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Behandlar alla utifrån deras behov • Det specialpedagogiska materialet är till för alla. • Försöka se verksamheten som en helhet • Lär ut tecken till alla. • Hela tiden tänka inkluderande • Gäller att känna till barns svårigheter och förutsättningar. 	<ul style="list-style-type: none"> • Man ska inkludera alla, ge barnen det stödet de behöver • Arbeta efter barnens förutsättningar och inkludera dem i gruppen • Äldre barn behöver ibland få bli exkluderade. • Samtala kring barns olikheter. Det ska inte ses som konstigt att någon behöver glasögon eller sitter i rullstol.

	<ul style="list-style-type: none">• Barnen är med utifrån sina egna förutsättningar, så länge de själva känner att de vill och klarar det.• Inte ta iväg barnen från gruppen vid ex. logoped, hemspråkstöd• Resurspersonalen är till för alla• Materialen är till för alla• Exkludering i inkluderingen.	
--	--	--

HÖGSKOLAN I BORÅS

Besöksadress: Allégatan 1 · Postadress: 501 90 Borås · Tfn: 033-435 40 00 · E-post: registrator@hb.se · Webb: www.hb.se